© Biodiversity Heritage Library, http://www.biodiversitylibrary.org/; www.zobodat.at

Az Adonis vernalis késő eltérései.

(Aberrationes *Adonidis vernalis* serotinae.)

Auctore **V. de Borbás** (Kolozsvár).

Az 1901. és 1902. május havában, az ó-budai hegyeken az *Adonis vernalis* eltérő fejlődése magára ragadta a figyelmemet: nevezetesen 1901. máj. 9. a Gugeron, 1902. máj. 24. pedig a kiscelli hegyeken, különösen *Weberhartl* táján, ez a szép *Adonis* egy csúcson ezrével virágzott s *gesztenyeszínü virága* lehetetlen hogy különösen ne hasson szemünkre.

A késve virágzó *A. vernalis* rendesen jó magas, egyenletesen leveles, levele jól kifejlődött, a virága szokott nagyságú, de más nevezetesebb eltérés nélkül lehet 2—3-szor kisebb (var. *minoriflora*) vagy szokott nagyságú, de keskenyke szirmú (egész $1^1/_2$—2 mm.; ez az *A. soproniensis* Mygind; ezzel gyakrabban a levél szélesebb sallangja is együttjár) s az ilyen «sárga kikirics» [1] a faj elterjedése övében (Sopron, Buda, Kolozsvár) májusban és jun.-ban nem nagy ritkaság.

Az én megfigyeltem eltérés nevezetesebb. Az *A. vernalis*nak lilabarna, inkább szirommemű, pelyhes kelyhe ismeretes. Az óbudai eltérő példák zöld kelyhükről, sárga vagy még inkább gesztenyeszínü lilás

Im Monate Mai 1901 und 1902 hat die abweichende Entwickelung der *Adonis vernalis* auf den Ofner Bergen meine Aufmerksamkeit erweckt, namentlich waren am 9. Mai 1901 auf dem Gugerberg und am 24. Mai 1902 auf einer Kleinzeller Bergkuppe bei Weberhartl die zu Tausenden blühenden *kastanienbraunen* Blüten des *Adonis vernalis* sehr auffallend.

Der spätblühende *Adonis vernalis* ist gewöhnlich ziemlich hoch, gleichmässig beblättert, die Blätter sind gut entwickelt, die Blüte von normaler Grösse oder aber ohne bemerkenswerteren sonstigen Abweichungen 2- oder 3-mal kleiner (var. *minoriflora*), manchmal von gewöhnlicher Grösse, jedoch mit schmalen Blumenblättern (bis $1^1/_2$—2 mm. = *A. soproniensis* Mygind, mit dieser Abweichung ist häufig eine Verbreiterung der Blattzipfel verbunden); solche «gelbe Zeitlosen» sind innerhalb der Verbreitungsgrenze der Art (Sopron, Buda, Kolozsvár) im Mai und im Juni nicht sehr selten.

Ich habe jedoch merkwürdigere Abweichungen beobachtet. Der lilabraune, flaumige, eher petaloide Kelch des *A. vernalis* ist allgemein bekannt. Die abweichenden altofner Exemplare stachen durch grüne

[1]) Boldogúlt Czakó K. értesítése nyomán a fehérvármegyei «sárga mint a kikirics» népies mondás az *Adonis vernalis*ra vonatkozik.

© Biodiversity Heritage Library, http://www.biodiversitylibrary.org/; www.zobodat.at

szirmukról (a külső oldalon) tüntek fel. Az eltérő kehelylevél vagy szokott széles maradt, de levélnemű, fogas, szőrös, ritkábban kopasz, vagy még inkább megnyúlt keskenylándsás, a csúcsa fogas vagy bevagdalt, részarányos vagy az egyik oldala görbült, vagy a kehelylevélnek fele sziromnemű sárga, a másik zöld, egyenes vagy görbült, vagy a kehelylevél is gesztenyeszinű (általában bajos minden apró eltérését fölemlíteni). Némelyik virág kelyhe fokozatosan átváltozik szirommá s a virágrészek elhelyezkedése inkább spirális. A kehely hossza mint a rendesé, vagy hosszabb, egész akkora is, mint a szirmok.

A szirom lefelé hosszan és ék módjára keskenyedik, egymással nem érintkezik, a közte maradt résen a hím vagy kilátszik, vagy kibuvik; (a rendes virág szirma a hímet eltakarja, összetartja), a küloldala gesztenyeszin, a belseje sárga, a csúcsa hosszan kihegyesedik, ezen kívül még egy-két bemetszés is lehet rajta

A hím porfejtője némelyik virágban jobban megnyúlik, szálas, a termő többé-kevésbbé kopaszodik.

Az *A. vernalis* himjére rendesen a termő sora következik megszakadás nélkül, 1 mm. üres helyet ritkábban láttam köztök. Több késő virágban 3,

Kelche, gelbe oder vielmehr (an der Aussenseite) kastanienfärbige in das Lila spielende Petalen ab. Die abweichenden Sepalen blieben entweder normal breit, doch blattartig, gezähnt, behaart, seltener kahl, oder auch mehr verlängert, schmal lanzettlich, an der Spitze gezähnt oder eingeschnitten, symmetrisch oder an einer Seite gebogen, oder aber war die eine Hälfte der Sepalen blumenblattartig gelb, die andere grün, gerade oder gebogen, bei einigen waren auch die Sepalen kastanienfarbig, es ist überhaupt schwer, alle kleinen Unterschiede aufzuzälen. Der Kelch einiger Blüten verwandelt sich allmählig in Blumenblätter, die Anordnung der Blütenteile aber wird mehr spiralig. Die Länge des Kelches bleibt normal oder erreicht jene der Blumenblätter. Die Blumenblätter verschmälern sich gegen die Basis keilförmig, sie berühren sich nicht mehr, und durch die in dieser Weise entstehenden Lücken stehen die Staubfäden vor (bei der normalen Blüte halten die Blumenblätter die Staubfäden zusammen), die Aussenseite ist kastanienfarbig, die Innenseite gelb, sie sind oben lang zugespitzt, ausserdem sind noch 1—2 Einschnitte bemerkbar. Die Antheren sind in einigen Blüten verlängert, linienförmig, die Ovarien verkahlen. Unter normalen Verhältnissen folgt dem Androeceum unmittelbar die Reihe der Ovarien, ich habe selten eine Distanz von höchstens 1 mm. zwischen den

© Biodiversity Heritage Library, http://www.biodiversitylibrary.org/; www.zobodat.at

sőt 7—13 mm. hosszú pelyhes oszlop van a hím és termő között, mint a virágtengely megnyulása s mintegy az *Arum* buzogányát juttatja eszünkbe. Ez a meddő oszlop tulajdonképen nem terméscséklye (carpophorum), mert nem egy termő alatt van, hanem *columna carpidiorum communis* vagy *gynostemium* (természetesen nem az *Orchideákét* értve) s a csúcsán sarjadzott a csoportos termésszem.

Az *Adonis vernalis* zöldkelyhű eltérése, a mai szokott tőalakhoz képest, visszahanyatlás, rendes gondolkozásunk szerint: alsóbbrangú és eredetibb képződés lenne, mint a lilakelyhű rendes virág. Volt-e azonban az *A. vernalis*-nak valaha rendes zöld kelyhe, vagy pedig a virágja valamely alsóbb fokból hirtelen sziromnemű kehelylyel fejlődött, nem tudjuk és «*dies diem docet*» vagyis «a jó pap holtig tanul», *a teratologiai esetekből, számbeli eltérésekből* stb. *a mult alakot megalapítani, nincs kellő* alapunk.[1]) Mi úgy gondolhatjuk, bizonyos körben tetszős is lehet, de hogy az eltérő eset a multban uralkodó ősalakot reprezentálna — gondolkozzunk csak mélyebben — semmi biztos alapja sincs. Véletlen eltérés és őskori állapot közt, hol a kapcsolat? Valamely szemléltük rendellenesség

Geschlechtsteilen beobachtet. Bei mehreren späten Blüten fand sich nun eine 3, 7—13 mm. lange, flaumige Säule als Verlängerung der Blütenachse zwischen Androeceum und Gynaeceum eingeschaltet, welche einigermaassen an die Inflorescenz der Gattung *Arum* erinnerte. Diese sterile Säule ist kein Carpophor, weil sie nicht unter jedem einzelnen Ovarium vorzufinden ist, sondern eine columna carpidiorum communis oder gynostemium (natürlich nicht in dem Sinne, wie bei den *Orchideen*) an deren Ende die Gruppe der Früchte entsprossen ist.

Die grünkelchige Abweichung des *Adonis vernalis* ist im Verhältnisse zur Normalform ein Rückschlag, nach gewohnter Auffassung eine niedrigere ursprünglichere Stufe, als die lilakelchige normale Blüte. Ob *A. vernalis* ursprünglich normal einen grünen Kelch gehabt hat, oder ob sich seine Blüte aus einer niedrigeren Stufe plötzlich mit einem petaloiden Kelche entwickelt hat — wissen wir nicht, und wir haben auch keinen zuverlässigen Grund, aus Teratomen, numerischen Aberrationen etc. auf urspüngliche Formen zu schliessen.[1]) Gewissen Kreisen scheint dies gefällig zu sein, dass aber eine Abnormität eine ursprüngliche, eine in d. Vergangenheit dominierende Urform repräsentieren soll — denken wir doch nur ein wenig tiefer — hat ja keinen

[1]) Vid. Math. és term.-tud. Értesítő XXI. 1903. 266. etc.

© Biodiversity Heritage Library, http://www.biodiversitylibrary.org/; www.zobodat.at

lehet még soha nem volt. Ma is, a multakban is folytonos változatosság nyilatkozott, valami hosszú állandóság az őskorban sem volt, a melynek visszacsapásait a mai rendellenesség ismételné.

A közös *columna carpidiorum communis*on kivül a késő *Adonis* más morfologiai jelenséget nem árul el, de a mit az átalakulások fejezetéből tudunk, szépen dokumentálja s a *Ranunculaceák* virága szerkezetét szépen megvilágítja. Az is figyelemre méltó, hogy a hímek spirális helyzetére — a kolumnás virágban — folytatva nem a termő sora következik, hanem közéjük a sterilis pelyhes virágoszlop iktatódott, mintha a kétnemü ivarszerv virágzatra bomlott volna föl, s egymástól eltávolodásával az *Arum*-ot utánozná. Az *A. vernalis* eltéréseit a más időszak okozta, mert más idő máskép hat a növény fejlődésére.

sicheren Grund. Wo existiert denn ein Nexus zwischen einer zufälligen Abnormität und einem ursprünglichen Zustand? Wir können doch Abnormitäten beobachten, die vielleicht noch niemals aufgetreten sind. Sowol in der Gegenwart als auch in der Vergangenheit äusserte sich stets die Veränderlichkeit: ein langandauerndes stabiles Gebilde, welches eine in der Gegenwart auftretende Abnormität wiederholen würde, existirte wahrscheinlich niemals.

Ausser der *columna carpidiorum communis* dokumentiert der spätblühende *Adonis* sehr schön das, was wir aus dem Kapitel der Veränderungen kennen, und erklärt den Bau der *Ranunculaceen*-Blüte. Es ist beachtenswert, dass trotz der spiraligen Anordnung des Androeceums, in einer kolumnaren Blüte nicht die Reihe der Ovarien folgt, sondern dass sich zwischen beiden die sterile, flaumige Säule eingeschaltet hat, als wäre hier männliche u. weibliche Inflorescenz vorhanden Diese Abweichungen des *A. vernalis* hat die spätere Jahreszeit verursacht, eine andere Jahreszeit wirkt eben anders auf die Entwickelung der Pflanze ein.

Adonis vernalis majo, junioque florens elatior, aequaliter foliatus, foliis perfecte evolutis floris magnitudo plerumque eadem, ac vernalis, at interdum 2—3 — plo minor, ceterum aliis notis non diversa (var. *minoriflora* Borb. ined.; var. minor Dieudonné, Bull. soc. roy. bot. Belg. 1876,106; *A. parviflora* Janka ÖBZ. V. 230, non Fisch.), aut floris longitudo typica, sed petala usque $1^1/_2$—2 mmtris angustata et folia latius secta (*A. sopronienses* Mygind in Borb. Akad. Közlem. IX. 1872,46); utrasque sparsas in area typi geographica (Budae, Sopronii, Claudiopoli), pluribus annis

© Biodiversity Heritage Library, http://www.biodiversitylibrary.org/; www.zobodat.at

observavi. Flos minor saepius ex ramo exemplaris fructiferi oritur 15—20 mm. longus, in eodem caule interdum flore maiore mixtus.

In montibus Aquinci (Gugerberg. 11. maj. 1901 et ad Weberhartl, 24. maj. 1902) *A. vernalis* postvernus petalis castanei coloris copiosissimus atque jam eminus valde conspicuus. Sepala rarius violaceobrunnea typi, *imo viridia*, et rarius ovata, dentata, pilosa, rarius glabra, *saepius tamen elongata* anguste lanceolata apice eroso-dentato vel inciso, symmetrica aut unilateraliter curvata, aut uno latera viridia, altero flava aut sepalum totum castaneum, ut omnes aberrationes eius difficulter enumerare possis. Sepala floris nonnullius gradatim in petala mutantur et flos iam a sepalis spiralis erit. Longitudo sepalorum etiam illam petalorum adaequat.

Petala longe cuneato-angustata, stamina non tegentia, extus castanea, intus flava, apice longe producto-cuspidata, praeterea etiam incisa. Stamina inter petala remota divergunt, antheris hinc inde magis elongatis, linearibus, carpella ± glabrescentia.

Stamina et carpella interdum columna pubescente 3 aut 7—13 mm. alta, quasi gynostemio disjuncta, spadicem *Aroidearum* monoicum in memoriam revocant; columna carpidiorum communis sterilis apice carpidia gerit. Sepala igitur *Adonidis vernalis* var. *castaneae*, vere exeunte magis in foliacea recidunt et staminibus atque carpidiis columna sterilis inseritur, quasi esset inflorescentia. In flore *A. vernalis* normali stamina statim carpidia absque omni spatio aut spatio 1 mm. alto interrupto sequuntur. Causa abnormitatis tempus postvernum erat.

Adonidis vernalis florem duplicem Sopronio (Márton) accepi. Flores praeterea pedunculati aut foliis supremis involucrati. Laciniae folii *A. foenicei* involucrantis e ditione Gánócensi, carpellis proximi (iam sepalis, petalis atque staminibus deciduis) proparte magis dilatatae et more petalorum rubescentes. Eandem speciem in monte Svevorum Budae-Pestini flore prolificante *(ekblastesi)* inveni. E basi floris pedunculus oritur elongatus florifer carpidiis pro parte elongatis, — praeterea basi floris flos alter parvulus insidet, plerumque carpidiis axe brevi insidentibus constans.

A Primula Kitaibeliana Schott termőhelyei.

Irta **Rossi Lajos** (Karlovač).

Elég számosak azok az adatok, melyeket ezen szép *Primula* előfordulási helyeire vonatkozólag az irodalomban találunk.

Kitaibel *Primula viscosa* Kit. néven ismertette a Velebitről: Samar, Visočica, Badanj s Debelobrdoról (Neilr. Veg. Verh. v. Croatien 143. old.), Schott (Oest. bot. Wochenblatt II. 168. old.) általánosságban «habitat in alpinis et subalpinis Croatiae» emliti; a Flora croatica 706. oldalán hozzájő a Klek-hegy végül Kerner

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: Ungarische Botanische Blätter

Jahr/Year: 1904

Band/Volume: 3

Autor(en)/Author(s): Borbas [Borbás] Vincenz von

Artikel/Article: Az Adonis vernalis késö eltérései. 109-113